

Recenzja rozprawy doktorskiej: Mgr Marian Kryk, Personalistyczna koncepcja
kultury w ujęciu o. Jacka Woronieckiego

1. Struktura rozprawy i jej zawartość problemowa

Recenzowana rozprawa składa się ze spisu treści, trzech rozdziałów, każdy zbudowany z pięciu rozdziałów oraz podsumowań, zakończenia i bibliografii. We wstępie uzasadnia się podjęty w rozprawie temat, podkreślając że stan badań nad dorobkiem naukowym o. Woronieckiego jest nazbyt ubogi ilościowo, a ponadto jest on skupiony na kwestiach etyczno-pedagogicznych i teologicznych, a tymczasem kluczem do zrozumienia i oceny tego dorobku jest Woronieckiego personalistyczna koncepcja kultury, u podstaw której leży personalizm integralny, obejmujący całość ludzkiego życia pod kątem jego celu ostatecznego, uwzględniającego jego wymiar przyrodzony i nadprzyrodzony. W swej teorii kultury Woroniecki uwzględnia jej wszystkie działy: naukę, moralność, sztukę oraz religię, która rozstrzyga kwestię ostatecznego celu życia człowieka.

Każda z części rozprawy składa się z pięciu rozdziałów. I tak w części pierwszej - „Socjologizm czy personalizm” Spór o podmiot kultury” - dowodzi się, że popularne definicje kultury są skażone redukcjonizmem, eliminują bowiem – w imię rzekomego obiektywizmu /pozytywizmu/ – realnego człowieka, podmiot działalności kulturowej oraz jej cel. W związku z tym przedstawia się rys historyczny debaty nad procesem „odkrywania człowieka”, poczynając od greckiej *pajdei*, przez rzymską *humanitas*, aż do chrześcijańskiej wizji człowieka jako osoby, bytu przekraczającego doczesny wymiar bytowania w świecie. W tym kontekście, określonym mianem klasycznego modelu kultury, omawia się Woronieckiego koncepcję podmiotu kultury, jego danej mu i zarazem zadanej /spotencjalizowanej/ natury, która domaga się optymalnej aktualizacji, zwłaszcza władz duchowych

oraz sfery zmysłowo-emocjonalnej. Jest to ważne nie tylko w życiu indywidualnym człowieka, lecz także w życiu społecznym, wspólnocie osób.

Część druga rozprawy - „Partykularyzm czy uniwersalizm? Spór o integralną wizję kultury” - poświęcona jest ukazaniu specyfiki poszczególnych działów kultury. Poprzedza ją wgląd w klimat ideowy epoki, naznaczonej piętnem indywidualizmu antropologicznego, z którym Woroniecki ostro polemizuje. Zaznaczmy w związku z tym, że w późniejszym okresie swej działalności naukowej Woroniecki poniekąd odkrywa, że innym redukcjonizmem jest antropologiczny kolektywizm. W swej refleksji nad nauką-theoria Woroniecki przywołuje pojęcie zdrowego rozsądku jako negatywnego kryterium oceny wartości ludzkiego poznania, także filozoficznego, a następnie konfrontuje filozofię z problemem przedmiotu i kompetencji nauk szczegółowych oraz teologii. Podkreśla wiodącą rolę filozofii w kulturze, zwłaszcza w instytucji uniwersytetu. Dziedzina moralności wyróżnia się bogatą w aspekty problematyką. Obejmuje etykę indywidualną i wychowawczą - pedagogikę-, etykę rodzinną - ekonomikę, etykę społeczną - politykę oraz etykę twórczości artystycznej - poetykę. Zwraca uwagę Woronieckiego analiza warunków, jakie powinien spełnić twórca kultury w zakresie harmonijnej współpracy władz psychicznych ze sferą emocjonalną. Rękojmią tej harmonii są sprawności-cnoty, zwłaszcza cnoty kardynalne oraz teologiczne. Przy okazji rozważań nad polityką Woroniecki przywołuje koncepcję dobra wspólnego, jako spoiwa życia wspólnotowego w państwie, życia opartego na prawie i obyczaju, a więc respektującego tradycję i politykę tzw, zachowawczą. Tę część rozprawy zwieńcza kwestia roli Kościoła oraz religii w kulturze. Woroniecki podkreśla, że religijność jest człowiekowi „zadana” wraz z jego rozumną i wolną naturą, może się wszakże rozmaicie aktualizować, błędnie - w postaci pseudoreligii (utopii, ideologii) lub jakiejś postaci ateizmu, może także przybrać postać zrytualizowaną, daleką od ideału, jaką jest „sensus catholicus”.

Część trzecia rozprawy - „Indywidualizm czy osobistość” Spór o cel kultury - prezentuje historyczny i systemowy aspekt debaty nad kwestią charakteru, jego odmian /Polacy są sangwinikami!/ i roli w życiu moralnym. Zdaniem Woronieckiego

charakter stanowi fundament osobowej doskonałości człowieka w praktycznym wymiarze jego działalności kulturowej. Jest on wyrazem doskonałości moralnej, którą Woroniecki określa mianem osobistości /autorytetu?)/ cecha ta stanowi centrum i wzorzec osobowy kultury personalistycznej. Następnie sytuuje się personalizm integralny Woronieckiego w debacie nad różnymi koncepcjami personalizmu, wyróżniając jego właściwości w aspekcie statycznym, dynamicznym, społecznym, kosmicznym oraz eschatologicznym. Zdaniem Autora rozprawy kultura personalistyczna wyrasta z realizmu poznawczego, unika redukcjonizmów w zakresie teorii człowieka, obejmuje całość jego bytowania wraz z transcendencją i dlatego – jeśli spojrzeć na nią w kontekście najnowszych dziejów Europy – winna pełnić rolę wzorca cywilizacyjnego. Tak należy widzieć jej misję kulturową. Omawianą część rozprawy kończy rozdział „O ludzka ekologie”, w którym podkreśla się, że jej pierwszorzędnym zadaniem jest ekologia ludzkiego rozumu. W podsumowaniu tej części udobitnia się obrane aspekty Woronieckiego koncepcji kultury: jej antropologiczną integralność, rolę osobistości jako spełnienia się i wzorca społecznego oraz konieczność uwzględnienia natury i łaski, w procesie doskonalenia człowieka i połączenia go z ostatecznym celem jego życia w „visio beatifica”.

W zakończeniu jeszcze raz omawia się wszystkie etapy i aspekty podjęte w rozprawie oraz podkreśla się konieczność dalszego zgłębiania myśli Woronieckiego, jest to myśl mało znana, a przecież wyróżniająca się niezwykle bogactwem poznawczym i uniwersalizmem.

W bogatej ilościowo bibliografii wyróżniono literaturę źródłową: wybrane prace o. Jacka Woronieckiego, archiwalia o. Jacka Wronieckiego; prace klasyczne; Pismo św. i dokumenty Kościoła; opracowania: opracowania myśli o. Jacka Woronieckiego, pozostałe opracowania; literaturę uzupełniającą; literaturę pomocniczą; netografię.

2. Ocena formalnej strony rozprawy

Struktura rozprawy i podział logiczny materiału badawczego nie budzi zastrzeżeń, uwzględnia kluczowe problemy oraz progresję poznawczą, wyznaczoną ich miejscem i rolą w myśli Woronieckiego. Zwraca uwagę wnikliwa, wręcz drobiazgowa

rekonstrukcja tej myśli, co nie tyle kładzie się cieniem na jej przejrzystości, ile wymaga uważnej lektury od czytelnika rozprawy. Pomocne w tym zakresie są treściwe podsumowania jej poszczególnych części. Autor rozprawy jest świadom, że logiczne i rzeczowe powiązanie wielu problemów prowadzi do wielu powtórzeń, wręcz jednobrzmiących, nie jest to jakaś szczególna wada, ale przy większym zdyscyplinowaniu wywodu wspomniane powtórzenia można by bez szkody wyeliminować. Uwaga ta dotyczy również kilkuzdaniowych paragrafów i jednozdaniowych akapitów. Język rozprawy jest sprawny stylistycznie, bogaty leksykalnie, z racji powtórzeń nieco redundantny, większa dyscyplina językowa zmniejszyłaby na korzyść rozprawy jej objętość. Maszynopis jest starannie opracowany. Warto zastanowić się, czy szereg kwestii poruszonych w przypisach nie powinno znaleźć się w głównym tekście. Należy unikać posługiwania się takimi terminami, jak np. dekonstrukcja /s. 19/.

3. Merytoryczna ocena rozprawy

Recenzowana rozprawa bezdyskusyjnie dowodzi, że myśl Woronieckiego zasługuje na monografię i że jej bogactwo problemowe może być – lepiej: powinno być – źródłem inspiracji poznawczej w debacie nad człowiekiem i jego działalnością kulturową. Realizacja tej powinności nie należy do zadań łatwych, wymaga nie tylko kompetentnej znajomości tej myśli i jej najbliższego historycznego kontekstu cywilizacyjnego, ale także więcej niż dobrej znajomości dziejów filozofii i konkurujących z sobą poglądów na człowieka, na jego pozycję bytową i ostateczny cel-sens jego życia. W opinii Recenzenta rozprawa mgr Mariana Kryka spełnia z powodzeniem powyższe warunki. Poglądy Woronieckiego nie są przedstawione niejako „in abstracto”, lecz w nawiązaniu i w polemice z braną „en bloc” tradycją, co wyostreza ich widzenie i oryginalność, daje miarodajne kryterium ich oceny. Autor rozprawy wykonał godną podziwu pracę, był do niej przygotowany, o czym świadczy szereg jego ważnych i opublikowanych przyczynków dotyczących poglądów Woronieckiego i znajomość jego archiwaliów. Może być uznany za eksperta w

kwestii personalizmu i jego kulturowego oblicza. W opinii Recenzenta przedłożona rozprawa doktorska zasługuje na opublikowanie. W związku z tym przywołam kilka uwag, które dotyczą ważnego aspektu rozprawy, mianowicie, metafizycznej refleksji nad niektórymi wątkami myśli Woronieckiego.

Woroniecki jest typem myśliciela chrześcijańskiego, w jego rozważaniach przeplatają się z sobą wiedza naukowa /przyrodzona/ z religijną wizją świata i człowieka. Jest to widoczne zwłaszcza w przypadku Absolutu, który a priori jest Bogiem wiary. To utożsamienie pomija najbardziej dramatyczny aspekt życia duchowego człowieka, mianowicie, pomija dramat wyboru, akceptacji lub negacji wiary w Boga religii, ze wszystkimi konsekwencjami obu postaw. Inaczej mówiąc, nie ma koniecznego przejścia od wizji Absolutu do uznania w Absolutcie Boga wiary religijnej. Swoje „pięć dróg” Tomasz z Akwinu kończy: „Et hoc dicimus Deum” /STh , I, q. 2, art. 3/ lub „Et hunc dicimus Deum” /SCG lib I, cap.13, nr 1-35/. Zachodzi przejście, ale dokonuje się w suwerennym akcie wiary /assensio/, czyli w dobrowolnej, egzystencjalnej akceptacji /przyjęcia/ treści objawionych i zawartej w nich nauki o ostatecznym celu życia człowieka. Można sądzić, że w książkowym wydaniu rozprawy należałoby istnienie tej kwestii zasygnalizować.

Kolejna uwaga dotyczy Woronieckiego koncepcji osoby, a dokładnie mówiąc, tej właściwości bytu ludzkiego, która wyróżnia go w świecie: „/.../ a więc zdolny jest poznać samego siebie, rządzić sobą, odpowiadać za siebie” /s. 37/. Lojalnie odnotujmy, że rozważania Woronieckiego nad kwestią życia osobowego człowieka są bogate i w pewnym sensie pokrywają się z klasycznymi ujęciami, niemniej jednak przywołanie i wyróżnienie aspektu świadomościowego pociąga za sobą znane trudności, wynika z niego, że osoby pozbawione świadomości resp. samoświadomości /człowiek w fazie życia płodowego, osoby chore psychicznie lub nieprzytomne/ nie są osobami i „ex definitione” podlegają eksterminacji. Warto by tę kwestię opatrzyć stosownym komentarzem.

Podobnie ma się sprawa z kwestią dobra, a zwłaszcza z kwestią tzw. dobra wspólnego i jego roli w życiu indywidualnym, a szczególnie wspólnotowym. Mówi się o dobru partykularnym, dobru ogólnym, dobru pozornym, dobru właściwym, o

dobru osobowym, Dobru Najwyższym, dobru godziwym, dobru jako celu działania, zabrakło jednakże próby usystematyzowania problemu dobra, wyróżnienia jego rodzajów i ich roli w ludzkim życiu. Chodzi przede wszystkim o dobro wspólne, czyli takie dobro, które każdy człowiek posiada i o które zabiega w swojej działalności, a więc które jest uniwersalną antropologicznie racją bytu zrzeszania się ludzi i motywem ich społecznej współpracy. W rozprawie mówi się najczęściej, że tym dobrem jest optymalna aktualizacja życia osobowego człowieka /np. s. 190/. Jednakże doskonałość tego życia jest celem kultury, a więc dobrem pośredni, ważnym warunkiem pozyskania dobra ostatecznego. Woroniecki przywołuje w sukurs wyjaśnienie teologiczne, tym dobrem jest Dobro Absolutne – Bóg, gwarant życia wiecznego, co zwrótnie suponuje, że dobrem wspólnym jest integralnie widziane ludzkie życie. W każdym razie należałoby uwyraźnić problem dobra, wyróżnić jego rodzaje i ich miejsce w kulturowej działalności człowieka.

4. Wniosek końcowy

Rozprawa pana mgr Mariana Kryka spełnia z powodzeniem formalne i rzeczowe kryteria stawiane pracom doktorskim, dobrze świadczy o potencjale naukowym jej Autora., o Jego pracowitości i pasji poznawczej oraz o panowaniu nad warsztatem naukowym filozofii. Jest pierwszą pełną monografią dorobku myślowego o. Jacka Woronieckiego, a jej walory stanowią dobrą podstawę pod wydanie książkowe i tym samym przypomnienia i przywrócenie dzisiejszej kulturze osoby i dzieła polskiego dominikanina. W związku z powyższym zwracam się do Rady Wydziału Filozofii KUL o dopuszczenie Pana mgr Mariana Kryka do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

